

aránt, „ebből fakadt a bőség boldog íze”, ez a záloga a feltámadásnak. A mai esőnd csak szünet. „S a nagy magyar tragédiából, Még hátra van — egy felvonás!”

Feltűnő, hogy Vályi Nagy Géza lírai világából hiányzik a nő s általában a szerelmi élmény. Ebben is kihangsúlyozódik az ő antiindividualista hajlama. Az ő költészete autonóm férfi-költészet: ott érzi magát jól, ahol erőt énekelhet.

Formaképzése terén nagy végleteket találunk. Vannak költeményei, melyeknél a hibátlan szabású külső forma-ruha alól teljes szépségében sejtődik ki a benső forma hangulati egységbe. De van sok verse, melyeknél vagy a ritmus torlódik meg a sok hibás jambus miatt, vagy a szükségrím és az oda-nem-való, inadaequat kifejezések zökkentik ki az olvasót a zavartalan élvezésből („Fülemből ép műszer kopog.” — „A jármű, mi a testre vár” stb.). Több helyen pontatlan a szótagszám.

Néhol tökéletlen, vagy következetlen kiképzésű a költői kép: zavaróan hat továbbá a határozott névelő gyakori elhagyása olyankor, amikor nyelvi törvényeink nem engedik meg.

Mesterei? Talán Petőfi a pointe-es, életfájlaló költeményeiben s az újjak közül Áprily a dolgok szubjektív látásában és személytelenül tárgyias kifejezésében. Egy-két szava Adyra, Mécsre emlékeztet. *Szarka Géza.*

Nagyasszonyok a magyar reformációban (II). Hegyaljai Kiss Géza e könyve mintegy folytatása a szerző ama törekvésének, mellyel multunk nagyasszonyainak alakját követendő példakul állítja a mai nemzedék elé, s amelyről egy ízben már volt szó e folyóirat hasábjain (Napkelet 1924. I., 267. l.). A Bethlen-könyvtárbeli újabb munkájában néhány meleg sort szentel a levélírásban jeleskedő hölgyeknek (Révay Ferencnének, Bánfi Istvánnéknak stb.), másokat (Országgh Ilona, Lorántffy Zsuzsanna stb.) egy röpké pillanatra virágaik közt mutat be. Részletesebben szól a Gyöngyösi-től is megénekelte Lónyay Annáról (Kemény János feleségéről), továbbá Teleki Lászlónéről (sz. Ráday Eszterről), Pálóczy Horváth Máriaőről és Petrőczy Istvánné, sz. Révai Erzsébetéről. Mély vallásosság, gyöngédség, az

emberi és nemzeti eszményekhez való áldozatkész ragaszkodás jellemzi e kiváló magyar nőket, kiknek rokonszenves egyénisége a rajz vázlatosságára ellenére is igen hatásosan elevenedik meg a szerző tolla alatt.

Különösen érdekes a Pálóczy Horváth Máriaőről (1790—1867), a sáros-pataki főiskola nagylelkű pártfogójáról szóló fejezet. Megtudjuk belőle, mennyit köszönhet e szépemlékű hölgy bőkezűségének közintézményeink egész serege (iskolák, Nemzeti Színház, Akadémia stb.). Alakja felújításában élményszerű mozzanatok is közreműködtek, innen a kép gazdagabb színezése. A vázlatos arcképgyűjtemény általában igen nemes indítékból fakadt. A szerző „a mult vilánasainak fényénél” a nemzeti jövőbe akar látni. Azt a reményt akarja erősíteni, hogy Hungária „leányai századról-századra fenn tudják tartani a hitet az eszmék diadalában”. Ez a buzgóság az oly kívánatos lelki megújódás elősegítésére bizonyára elismerést érdemel.

B. Gy.

Naumann: Profile. E Münchenben megjelent könyv alcíme: „30 arcképvázlat, személyes találkozások alapján.” A harminc között magyar államférfiaké is található (Tisza, Andrássy, Apponyi) s a könyv már csak ezért is érdekelhet. Victor Naumann nagy szerepet játszott a világháborúban, nagyon jól ismerte a legfőbb szereplőket és éppen a monarchiával is állandó összeköttetésben állt. Kétszeresen érdekes tehát minden visszaemlékezése. Ez a most megjelent kötet csak bevezető része az igazi visszapillantást nyújtó s még nem kész történeti műnek, de már önmagában véve is rendkívül érdekes mind intim hangjánál, mind szép előadásánál fogva. A háborús irodalom egyik kimagasló könyve ez s az is fog maradni. Olyan embereket s eseményeket ismert meg teljesen egyéni módon, de lelkiismeretes tárgyilagosságra törekedve, akiről mindnyájan beszélünk, anélkül, hogy kellőképp ismernék őket (pl. a német meg a bajor trónörökös). A német államférfiak, politikusok, katonák, sőt főpapok is valóban megelevenednek előttünk Naumann arcképvázlatai nyomán. Igazi érdeklődéssel rajzolja mindegyiküket: a konzervatívokat éppúgy, mint a szociáldemokrata Georg von Vollmert. Nem gáncsolni, vagy vádolni akar, hanem

megértetni. Sikerül is lelkileg közelebb hoznia az olvasóhoz minden egyes alakját. Csak éppen a magyarokat nem látta talán egészen jól, az ő jellemzésüknél bátoratlanabb is ezért s a rajzolt kép hol homályosabb, hol szögletesebb, hol eldurvított. A szeretetteljes érdeklődés azonban itt is kiérzik s jó néhány nagyon találó megjegyzést, helyes észrevételt nem lehet elvitatni az élesszemű megfigyelőtől.

Miért éppen egyes személyiségek jellemzésével kezdi Naumann visszapillantásait? Az első előszó megadja rá a választ: a vesztett világmérfőzést részben azzal magyarázza, hogy a központi hatalmak tehetséges emberei nem voltak mind a nekik megfelelő helyeken. E tekintetben sokkal szerencsésebb volt szerinte az entente. Ki volt felelős ezért? Erre a kérdésre feleletet nem ad a szerző és II. Vilmos császárról sem szolgál jellemzéssel de más úton ugyancsak kipótolja ezt sok-sok utalással. Az egész könyv fölött a wilhelminizmus szelleme lebeg olyan értelemben, hogy ebbe van beleágyazva minden szereplő, minden esemény s lehetetlen ki nem olvasnunk a néma vádat: „Te tetted ezt!“ Ha az előszóban azzal a hasonlattal él a szerző, hogy egy tragédiát is tönkretelhet a rossz szereposztás s a világháború szomorujátékában rossz rendezőnk volt, úgy a figyelmes olvasó már a legelső fejezetek átolvása után abban ismerheti föl a rossz rendezőt, akiről csak egy-egy — olykor elég kemény — megjegyzésben van szó, Vilmos császárral. Mindenki mással szemben a „tout comprendre c'est tout pardonner“ álláspontjára helyezkedik Naumann, de Vilmos császárral szemben nem mutat ilyesmire hajlandóságot. Ez abból a meggyőződéséből fakad, hogy a Hohenzollernek régi szelleme ellen vetett Vilmos, főleg Nagy Frigyes szelleme ellen, aki főképviseelője volt annak a porosz uralkodói erénynek, hogy önmagát megtagadva, mindent valóban a népért tegyen, csak a nép, a nemzet, a köz érdekét tartsa szem előtt, ezt képviselje önmagával szemben is, hogy így megkövetelhesse mindenki mástól, ne játsszon színházadit, ne legyen operahős, hanem az állam legelső, legodaadóbb szolgája. Csodálatos, hogy Nagy Frigyes szelleme mennyire hat napjainkban: szépirodalom, művészet, tudomány

egyaránt feléje fordulnak újult erővel, lelkesedéssel; Spengler-t, a „Nyugat alkonyá“nak sötétén látó íróját éppúgy meghódította, mint Naumann, az inkább a délnémetekhez szító politikust. Minden derék német emberben a Nagy Frigyes minta-államszervezetének késői, esetleg utolsó reprezentánsát hajlandó látni. Fényes példa erre Georg Schramm jellemzése. Tirpitz e lelkiismeretes, nagytehetségű, de teljesen ismeretlen (még Tirpitz is megfélekedezett róla irataiban), jobbkeze, kit a szó szoros értelmében felőrölt a ránehezedő irtózatoss munká, s aki testileg-lelkileg összetörve került ki e szörnyű korból, szinte apotheozisát érte meg Naumann könyvében: a német államhivatalnok, mint a világháború tragikus névtelen hőse! II. Vilmos uralma éppen ezt a régi porosz hivatalnok-típust pusztította ki. „I. Frigyes Vilmos eszméje, amely vörös fonálként húzódik végig az egész porosz történelmen, hogy az állam a katonatisztek, meg a hivatalnokok vas kötelességtudására támaszkodjék, csodálatos eredményeket mutatott föl; ennek köszönheti Poroszország a nagyságát.“ Rangkülönbség nélkül egyforma fontosnak érezhette magát minden állami szolgá: a legkisebb csak úgy, mint a miniszter. A Hohenzollernek ezt az öntudatot adták meg és tartották ebben minden hivatalnokban: „aki az államnak szolgált, az éppen ezért első volt az államban!“ Mi vetett ennek végét? A túlgyors gazdasági fejlődés. Egyes körök túlságos meggazdagodása s a vele beálló pénzümáadás, az aranyborjú előtti térdre-esés. „Der reiche Mann wurde zum ersten im Staate; ohne daß man es wußte oder an der Oberfläche bemerkte, vollzog sich diese Wandlung. Die Industriekapitäne und die Finanzgeneralwaltigen bildeten die Oberschicht der Gesellschaft, der Adel zog sich grollend auf seine Güter zurück, verkehrte nicht mehr am Hofe, und die hohe Beamten-schaft strebte nach engen Beziehungen mit dem Reichtum.“ Mintha ez nekünk is szólna.

Nagyon finom képek (pl. a legelső, az öregkorban rendkívüli felelős állásba került jószágos Hertling-é) váltakoznak erőteljesekekkel (így a nagyon tehetséges, de sajnos, szintén „kegyvesztett“ s félrelélt Kiderlen-Wächter-é, kit a

halál a legrosszabbkor ragadott el Németország nagy kárára). Igazságot szolgáltat Naumann egyikben-másikban félreismert személyiségeknek, így Vilmos trónörökösnek. Valóban meggyőző erővel rajzolja elrontott nevelését; azt (s így közvetve Vilmos császárt) okolja a bekövetkezett botrányokért, hibáért. A trónörökös sem a nagyon is egyoldalú kadettiskolában, sem az egyetemen, ahol szintén nem törekedtek neki igazi széleskörű műveltséget adni, nem ismerhette meg a világot. Naumann azonban nem állt meg itt; szépen vázolja azt is, hogy maga a szörnyű megpróbáltatás mennyire megváltoztatta ezt a tragikus sorsú embert, aki, ha a szerző szerint is aligha remélheti józan számítás mellett még valaha a koronát, de legalább jellemmé fejlődött.

A bajor Rupprecht egészen más ember. Naumann objektivitásra törekvő sorain át is érezzük azt a népszerűséget, amely újabbban ismét körülveszi. A szerző azonban el nem mulasztja jellemességét hangsúlyozottan kidomborítani és ezzel kapcsolatban külön kiemelni, hogy éppen ő semmiképp sem kapható arra, hogy Németország egységét megbontsa. A bajor III. Lajosnak szintén igazságot szolgáltat Naumann.

A magyar viszonyokat is jól ismeri a szerző, legalább hasonlíthatatlanul jobban, mint más német politikusok, tudósok, vagy általában intelligens emberek. Szeretettel is viseltetik irántunk s nyíltan szemükbe mondja honfitársainak, hogy nem ismernek bennünket eléggé. Már ezért is hála s köszönet illeti részünkről. Ezt nem szabad sem elöl tévesztetni, ha nekünk kevésbé kedves dolgokat is lelünk nála egyik-másik helyen, így pl. a nemzetiégi kérdéssel kapcsolatban. Inkább igyekezzünk abból tanulni, amit egy irántunk szemmeláthatólag jóindulattal viseltető jószemű ember lát, aki saját hazájában is elég kifogásolni valót talál s éppen a kényes kérdések jóakarátú föltárással igyekszik segíteni. Mint már főntebb megjegyeztük, magyar arcképei természetesen mégsem olyan biztos kézzel vannak rajzolva, mint a németek. Tisza István összevetése a porosz Junkerrel, kávinizmusának nagyon erős hangoz-

tatása stb. talán a már eléggé kiterjedt Tisza-irodalommal függ össze. Némi ellentmondás rejlik abban, hogy egyszer szemére veti politikájának túlságosan egyoldalú magyarságát, s megtagadja tőle az európai látókört, máskor éppen őt látja alkalmasnak arra, hogy a külügyeket vezesse. Lebilincselően érdekesek azok a részek, amelyek személyes találkozásairól szólnak, főleg a lengyel- és olasz-kérdésben folytatott viharos négy szemközi eszmeharcról. Nem lehet elhallgatni azt a gyanút sem, hogy Naumann feltűnő tárgylagosságot fitogtató ellenvélemény-felsorolása mögött néha bizonyos leplezett káröröm vagy irónia lappang, főleg egyes magyar vezetőemberekkel kapcsolatban. Itt a határozott állásfoglalás mellőzése inkább áruló jel.

Koszó János.

Don Quijote új kiadása. Ötven éve már, hogy Cervantes halhatatlan műve Győry Vilmos kitűnő fordításában megjelent. Akkor a Kisfaludy-Társaság adta volt ki (1873—1876) a négykötetes teljes fordítást, a fordító pedig időközben (1875) az ifjúság számára is külön feldolgozta.

A magyar közönség nagyrészt már csak az utóbbi, rövidített változatban ismerte az elmés nemes lovag mulatságos, de oly mélyen emberi történetét. Melegen ajánlhatjuk tehát olvasóink figyelmébe a Győry Vilmos-féle teljes fordításnak újabbban a Révai Testvérek kiadásában megjelent négy szép kötetét. Jó gondolat volt a „Klasszikus Regénytár” szerkesztőitől, Ambrus Zoltántól és Voinovich Gézától, hogy vállalatuk új sorozatába e remekművet is felvették, s hogy Győry Vilmos fordítását, bizonyos lényegtelen alakításoktól eltekintve, érintetlenül hagyták.

A fordítás elé Wildner Ödön irt a legszükségesebb tudnivalókat tömören összefoglaló tájékoztatást, s fűzött Győry Vilmoséhoz a szükséghez képest újabb jegyzeteket. X.

Mihály László versei. 1923 óta most másodízben adja ki versei gvűjteményét ez a fiatal erdélyi poéta. *Hazavágyom* címmel. *Ki vagyok?* című ciklusának vezetőversében azt vallja, hogy apai őse pogány hun igrice volt, anyai őse meg jámbor kis apród, ki minden reggel asszonya után vitte az imádságoskönyvet a